

ТАҚРИЗ

ба диссертатсияи Каримов Кароматулло Давламадович дар мавзуи «**Фалсафай забон: (дар мисоли забони тоҷикӣ аз асрҳои миёна то имрӯз)**» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси: 09.00.03 – таърихи фалсафа. Душанбе, соли 2022, 153 саҳифа

Диссертатсияи номзадии Каримов Кароматулло Давламадович таҳқиқоти комилу анҷомёфтаи илмӣ ба ҳисоб рафта, дорои арзишҳои муҳимми назариявию амалӣ ва навғонии илмӣ мебошад. Аҳамияти мавзуи рисола дар он зоҳир мешавад, ки дар доираи илмии Тоҷикистони имрӯза то ба ҳол ягон таҳқиқоти бунёдиро дар соҳаи фалсафаи забон ва раванди рушди таърихии он нишон додан амри маҳول аст. Дар диссертатсияи мазкур маҳз як ҷанбаи муқаммал ва ба таври ҷудогона омӯхтанашуудаи он – фалсафаи забон ба ҳайси кори илмӣ-таҳқиқотии алоҳида то ба ҳол мавриди омӯзиш қарор наёфтааст. Аз таҳлилҳои диссертант бармеояд, ки асарҳои мутафаккирону адабон ва шоирони гузаштаи тоҷик ва ҳамчунин корҳои илмӣ-таҳқиқотии олимони муосири соҳаҳои гуногуни илмҳои инсоншиносӣ дорои бъязе ҳусусиятҳои таҳлилии забоншиносӣ доранд, аммо фалсафии забони онҳо ҳанӯз муназзам набуда, дар шакли порчагӣ ва парокандагӣ зоҳир мешавад.

Навғонии илмии диссертатсия дар он зоҳир мешавад, ки бори нахуст масоили фалсафии забон аз диди мактабҳо ва намояндагони гуногуни фалсафӣ мавриди баррасӣ қарор дода шуда, ҳусусиятҳои назариявии таносуби забон ва тафаккур муайян карда шудааст, инчунин таҳлили масъалаҳои фалсафии забон дар мисоли забони тоҷикӣ аввалин маротиба ба ичро расидааст. Аз ҳама муҳимми рисола дар он аст, ки омӯзиши анъанаҳои илмию адабӣ ва ҷусторҳои забони фалсафии тоҷикӣ дар доираи як рисолаи муқаммал ба ичро расидааст. Зоро фалсафаи забон – соҳаест, ки дар он масоили фалсафӣ дар бораи забон мавриди баҳс қарор мегиранд ва забоне, ки бо он ҳарф мезанем, аз нигоҳи фалсафӣ баррасӣ мешавад. Дар муқоиса бо забоншиносӣ, фалсафаи забон ҳамаи забонҳоро ҳамчун воҳиди томми ягона меҳисобад ва дар ҷустуҷӯи қонуниятҳоест, ки барои ҳамаашон умумӣ мебошанд.

Барои расидан ба мақсади асосӣ муаллиф ба адабиёти соҳаи фалсафа ва забоншиносӣ такя намудааст. Ба қатори онҳо «Фарҳанги забони тоҷикӣ», «Луғати муҳтасари истилоҳоти адабиётшиносӣ»-и Х.Мирзозода, «Фарҳанги истилоҳоти адабиётшиносӣ»-и Р. Ҳодизода, М. Шукурев ва Т. Абдуҷабборов, «Фарҳанги зарбулмасал, мақол ва афоризмҳои тоҷикию форсӣ» ва «Фарҳанги ибораҳои рехта (фразеологӣ)» –и М. Фозилов, «Фарҳанги осори Ҷомӣ»-и А.

Нуров, «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» (дар ду ҷилд), «Лугати русӣ ба тоҷикии истилоҳоти фалсафа» М. Диноршоев ва З.М. Диноршоева, «Фарҳанги забони Носири Ҳусрав»-и Р. Назариев ва Ш. Назарамонов, «Донишномаи мухтасари таърихи афкори забоншиносии тоҷик», корҳои илмӣ-таҳқиқотии В.А. Капранов, Н. Маъсумӣ, М. Шукуров, Ю.А. Рубинчик, Л.Г. Гертсенберг ва Д. Саймиддинов, Т. Ҳасқашев, М.Н. Қосимова, Д. Ҳочаев, С. Назарзода ва олимони эронӣ М. Ғуломрезӣ, Ф. Динонӣ, Ҳ.М. Таботабоӣ, К. Сафавӣ, С. Лоринҷонӣ, Б. Аҳмадӣ, Ф. Сучудӣ, Ҳ. Шаъирӣ, М. Диноршоев, ва дигарон дохил мешаванд.

Қадамҳои нахустини омӯзиши фалсафаи тоҷик ва забони фалсафа ҳанӯз дар давраи шӯравӣ гузошта шуда буданд. А. Баҳоваддинов яке аз олимони аввалини фалсафаи тоҷики ин давра аст, ки дар асарҳояш ба ҳувияти миллати тоҷик ва забони он таваҷҷуҳи хосса зоҳир намуда, миллат ва забони тоҷикро дар доираи муносибати нав ба фаҳмиши миллат муаррифӣ мекунад. Анъанаи ба низоми ягона даровардани забони фалсафаи тоҷикро минбаъд шогирдон ва пайравони А. Баҳоваддинов идома доданд, ки ба қатори онҳо М. Диноршоев, А. Муҳаммадҳоҷаев, К. Олимов, Ҳ. Додиҳудоев, М. Раҷабов, М. Султонов, И. Шарипов, М.К. Ғаффорова ва дигарон дохиланд.

Диссертасия тибқи талаботи Комиссияи олии атtestатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба расмият дароварда шудааст. Аз ҷумла, сарсаҳифа, номгӯйи ихтисораҳо, мундариҷа, муқаддима ва бандҳои алоҳидаи он, тавсифи умумии таҳқиқот ва бандҳои алоҳидаи он, бобҳо ва зербобҳо, хулоса ва тавсияҳои амалии муаллиф, номгӯйи адабиёти истифодашуда, пурра бо риояи талаботи муқарраршуда таҳия шудаанд.

Пажӯҳиши мазкури Каримов К.Д. аз муқаддима, ду боб, хулоса ва фехрасти адабиёт иборат мебошад.

Муқаддимаи диссертасия тибқи талаботи таҳияи рисолаҳои илмӣ омода гардида, дар он аҳамияти мавзуи таҳқиқ асоснок карда шудааст. Ҳамчунин дараҷаи омӯзиши мавзуъ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзуъҳои илмӣ, мақсад ва вазифаҳо, объект, предмет ва фарзияи таҳқиқот, асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот, навғониҳои илмӣ, нуктаҳои асосие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд, аҳамияти назариявию амалии таҳқиқот, мутобиқати диссертасия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии муаллиф, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертасия, рӯйхати интишорот, соҳтор ва ҳачми диссертасия зикр ёфтааст.

Боби якуми диссертасия «Масъалаи робитаи забон ва тафаккури инсон (таҳлили таърихӣ-фалсафии он)» номгузорӣ шуда, се фаслро дар бар гирифтааст. Муаллифи рисола дар ин фаслҳо қайд менамояд, ки забон ва тафаккур яке аз зухуроти асосии маъnavиёти инсон мебошад. Вижагиҳои

инсониро дар инсон олимони гуногуни инсоншинос, равоншинос ва забоншинос таҳқиқ намудаанд, ки табиати забон бо дар назардошти хусусиятҳои сохторӣ ва моҳияти ботинии он дар таъбири шарҳҳои олимони ин соҳа гуногун аст. Забон ба унвони як сохтори воҳид (ҳақиқӣ ё эътиборӣ) аз ҷиҳатҳои сершумор, монанди ҳандасаи куллии забон, моҳият, боистагӣ, маънодорӣ, асил ё ғайриасил будани он ва ғайра барои файласуфон ба кор меравад. Забони миллӣ на танҳо фарҳанги ҳалқ, сохтори иҷтимоӣ, ҳувияти миллӣ, ҷаҳонбинии хоссаи онро ифода мекунад, балки арзишҳои иҷтимоию фарҳангиеро, ки дар тӯли рушди таърихии он ғун гардида, воситаи муҳимтарин ва муассиртарини ташаккулёбии насли оянда, яъне абзори фарҳанг мегардад, эҷод мекунад.

Боби дуюми диссертатсия «Масъалаҳои фалсафии таҳқиқот ва забони фалсафии тоҷикӣ» фарогири се фасл аст. Дар ин қисмати кор ҷанбаи назариявӣ-фалсафии таҳқиқот ва шинохти забони тоҷикӣ баррасӣ шуда, робитаи мавзун ва номавзуни он бо шарту шароити таърихии зисти тоҷикон муайян карда мешавад. Маълум гардид, ки анъанаҳои таҳлили илмию адабӣ ва ҷусторҳои забони фалсафии тоҷикӣ дар осори фалсафӣ ва адабии мутафаккирон ва шоирони барҷастаи тоҷикон дар нигаҳдошти суннатҳои баёни сухан, усулҳои хосси забони тоҷикӣ дар мағкураи мардуми бумии ин минтақа муайян аст. Ҳадафи ин анъанаҳои таҳлили илмию адабӣ ҳамчунин нишон додани қудрати азими забони форсӣ-тоҷикӣ, руҳияи озодиҳоҳӣ ва созандагии мардуми тоҷик бо эътиқодоти фалсафию динии онҳоро дар бар мегирад, ки аслан барои дифоъ аз манфиатҳои миллии тоҷикон, забон ва аҳлоқи ҳамидаи онҳо ҳамчун шакли беҳтарини рафтору кирдори инсон равона шудааст. Ба ақида муаллиф, аз таҳлили мавзуъҳои таҳқиқоти файласуфони тоҷик бармеояд, ки таърих ва фалсафаи тоҷик ҷанбаи комилан дурнамоӣ дошта, онҳо метавонанд барои таҷдиди афкор дар бораи робитаҳои ирсии самтҳои рушди фалсафаи забони гузашта ва ҳозира, моҳияти ихтилофоти забонҳо, таъсири забон ба шуури омма ва имкониятҳои созмон додани воситаҳои иттисолот ва иттилоотӣ ба кор рафта метавонанд. Ин таҳқиқот ва таҳлилҳои масоили фалсафаи забон бешакк, барои рушди минбаъдаи соҳаи муайян, балки фалсафа ба шакли умум мусоидат ҳоҳанд кард.

Хулосаҳои илмии аз рисола бадастомада дар таҳқиқи минбаъдаи ҷанбаҳои мукаммал таҳқиқнашудаи масъалаҳои муҳталифи фалсафа, ба омӯзиши таърихи фалсафаи забон мутааллик аст, ки таҳаввулоти самтҳои онро нишон дода, метавонад ба рушди минбаъдаи ин соҳаи фалсафа, таҳияи консепсияҳо ва фарзияҳои нав мусоидат намояд, таҳияи китобу дастуру васоити таълимӣ, баргузории курсу семинарҳои маҳсус мусоидат менамояд.

Таҳқиқоти мазкур натиҷаи чустучӯ ва заҳмати чандинсолаи муҳаққиқ маҳсуб меёбад. Мазмуну мундариҷаи диссертатсия дар З мақолаи дар нашрияҳои тақризшавандай КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бақайдигирiftашуда, дар маҷаллаҳои гуногун нашр шудаанд, инъикос гардидааст. Ҳамин тарик, диссертатсияи Каримов Кароматулло Давламадович дар мавзуи «**Фалсафаи забон: (дар мисоли забони тоҷикӣ аз асрҳои миёна то имрӯз)**» барои дарёftи дараҷаи илмии номзади илмҳои фалсафа аз рӯи ихтиносӣ: 09.00.03 – таърихи фалсафа ба талаботи додани дараҷаи илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.11.2016., № 505 тасдиқ гардидааст, ҷавобгӯ мебошад.

Автореферати диссертатсия мазмуну мундариҷаи пурраи тадқиқотро дар бар мегирад.

Дар баробари дастовардҳо дар диссертатсия як қатор норасоиҳо ба назар расиданд, ки зикри онҳо барои бехдошти сифати кор дар мавриди корҳои минбаъда ва чопи рисола аз манфиат холӣ нест:

1. Дар қисми навоварии тадқиқоти илмӣ “Таъсири ақоиди мутафаккирони гузаштаи Ғарб ва исломӣ дар пайдоиш ва таҳаввули фалсафаи забон ва густариши забони фалсафӣ муайян гардидааст” (саҳ. 12) зикр карда шудааст, аммо дар бораи ақидаи мутафаккирони исломӣ дар бораи фалсафаи забон маълумот хеле кам ба назар мерасад (ё ин ки ба ҷойи мағҳуми исломӣ форсӣ-тоҷик истифода бурдан лозим буд).
2. Фасли дуюми боби якум “Фалсафаи забон ва забони фалсафа” ном дорад ва дар ин фасл оиди масъалаҳои мантиқ бисёр маълумотҳо дода шудааст, аммо дар номгузории ин фасл мағҳуми мантиқ ба назар намерасад. Ҳуб мешуд, ки дар номгузорӣ низ ин истилоҳ ҳамроҳ карда шавад.
3. Дар рисола аз адабиётҳои олимони хориҷ (132 то) нисбат ба олимони тоҷик (30 то) бисёр истифода шудааст.
4. Диссертант дар қисмати аҳамияти мавзӯъ қайд менамояд: “мусаллам аст, ки масоили фалсафии забон тӯли асрҳо ташаккул ёфта, таҳаввулоти муайянро бо равишҳои мушаххаси фалсафӣ аз сар гузаронидааст, вале то ҳанӯз ҳалли пурраи худро наёftааст” (саҳ 4), аммо ин ҷараён дар қадом минтақаи олам, яъне дар Ғарб ё Шарқ. Зоро аз рисола маълум мешавад, ки хусусан дар Ғарб ин масъала бисёртар татқиқ карда шудааст.
5. Рисола бо забони хуби илмӣ навишта шудааст, аммо дар он баъзан ғалатҳои имлӣ (с. 26, 49, 50, 54, 55) ва мағҳумҳои мураккаб (с. 4, 17, 21, 22) ба назар мерасанд.
6. Дар рисола ҳангоми қайд намудани эзоҳ (сноска) ба тартибот риоя карда нашудааст (саҳ. 21, 22, 29, 33).

Камбудиҳои зикршуда ислоҳшавандаанд ва қимати илмии рисоларо коҳиши намедиҳанд. Бояд қайд кард, ки Каримов Кароматулло Давламадович дар мавзуи «**Фалсафаи забон: (дар мисоли забони тоҷикӣ аз асрҳои миёна то имрӯз)**» ба талаботи Комиссияи олии аттестацонии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, унвончӯ ба дарёфти барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси: 09.00.03 – таърихи фалсафа сазовор аст.

Муқарризи расмӣ:

Дотсенти кафедраи фарҳангшиносии

Муассисаи давлатии таълимии

“Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи
академик Бобоҷон Фағуров”

Усанов Равшан Тураевич

Имзои Усанов Равшан Тураевичро тасдиқ мекунам:

сардори раёсати кадрҳо ва корҳои маҳсуси

Муассисаи давлатии таълимии

“Донишгоҳи давлатии Хуҷанд
ба номи академик Бобоҷон Фағуров”

Наврузов Э.М.

Суроғаи муқарризи расмӣ:

735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,

шахри Хуҷанд, маҳаллаи “Хуррамшаҳр”, хӯҷраи 26.

“3” июни соли 2022